
O VSAKDANJIH ŽENSKIH STISKAH (na primeru uporabnic Centra za socialno delo Bežigrad, Ljubljana)

Natalija Vrečer

203

IZVLEČEK

Pričujoči članek je plod raziskave med uporabnicami Centra za socialno delo Bežigrad v Ljubljani. Avtorica je uporabila biografsko metodo in zbirala življenjske zgodbe. Preko njih je odkrivala, kakšne so travme in stiske, ki jih imajo ženske v vsakdanjem življenju. Najpogostejše so navajale težave s partnerji. Situacijo pa so lahko izboljšale šele tedaj, ko so se zavedle, da nimajo potreb le kot žene in matere, temveč tudi kot ženske.

ABSTRACT

The article is the result of the research project involving women who sought help at the Bežigrad Social Work Centre in Ljubljana. The author used the biographical method and gathered the stories of the lives of twelve women. Through these stories she uncovered the traumas and hardships women have in daily life. Most frequently quoted were the problems with their partners. The condition of women improved only after they had become aware of their needs as women, not only as wives and mothers.

»Čustva niso substance, ki jih odkrijemo v krvi, temveč družbeni običaji, ki jih organizirajo zgodbe, ki jih pripovedujemo in sodelujemo v njih. Strukturirana so z našimi oblikami razumevanja.«

Michelle Z. Rosaldo, 1981

Etnologija oz. antropologija je skozi svojo zgodovino namenjala precej pozornosti preučevanju različnih etničnih in socialnih skupin, problem žensk, kot eno izmed marginaliziranih družbenih skupin, pa je puščala ob strani, zlasti to velja za slovensko etnologijo. In vendar obstajajo specifičnosti, ki so značilne za ženske v določenem sociokulturnem sistemu. Tokrat me je zanimalo tisto, kar ponavadi ostane etnologu na terenu skrito, a zato v vsakdanjem življenju nič manj prisotno: vprašanje žensk in stisk, s katerimi se vsak dan srečujejo.

Pričujoč članek je rezultat raziskave, ki je potekala od februarja do junija 1992 in sicer sem se pogovarjala z uporabnicami Centra za socialno delo Bežigrad in njegovimi socialnimi delavkami. Naredila sem dvanajst nestrukturiranih, globinskih intervjujev z

uporabnicami omenjenega Centra, nekatere intervjuje sem tudi ponovila. Pogovarjala sem se tudi s socialnimi delavkami, ki so v tem centru zaposlene. Zamisel o raziskavi in vprašanjih za informatorke je nastala na Fakulteti za socialno delo, kjer sem sodelovala v raziskovalni skupini pod vodstvom dr. Darje Zaviršek, v začetku raziskave smo se opirale tudi na teoretska izhodišča in nasvete italijanske antropologinje dr. Donatelle Cozzi. S predstavnicami raziskovalne skupine smo se v času raziskave sestajale in izmenjavale izkušnje s terena in literaturo.

Uporabila sem t.i. biografsko metodo in zbirala življenjske zgodbe žensk. Pustila sem, da jih same pripovedujejo, šele ko so svojo pripoved izčrpale, sem jim postavljala vprašanja. Metodo zbiranja življenjskih zgodb v zadnjem času v etnologiji oz. antropologiji veliko uporabljajo. Je namreč ena izmed metod, ki nam odkriva tudi posameznika in njegov vzajemen odnos s kulturo. Antropologe ne zanima več le kolektivno, temveč tudi individualno. Na individualen način življenja gledajo kot na varianto družbenega. Na preučevanje te problematike opozarja prof. Kremenšek, ko v Etnoloških razgledih in dilemah 3 pravi, da mora »zanimanje za avtentičnost družbenih pojavov poseči na raven konkretnega in individualnega...« (Kremenšek 91).

Življenjska zgodba ima elemente, ki so primerljivi z ljudsko zgodbo. Prav tako je (lahko) izmišljena in se s časom spreminja. Pripovedovalec pogosto želi pri poslušalcu ustvariti vtis, s katerim želi biti viden. Prav tako tudi v ljudski zgodbi družba prikaže sebe, kot želi, da bi jo videli drugi. (Degh 1988).

Pričakujemo lahko, da tisti, ki pripoveduje svojo življenjsko zgodbo, stori to na način, s katerim bi vzbudil sočutje in simpatijo. Zato si lahko v zgodbi tudi kaj izmisli in manipulira z dejstvi. Vendar pa so tudi to pomembni podatki za raziskovalca, saj tako spozna subjektivne vrednostne komentarje pripovedovalca, ti pa nam razkrivajo njegov življenjski nazor ter osebne in socialne elemente. Človeško življenje je ustvarjeno tudi iz področij, ki se jih ne zavedamo in o njih težko pripovedujemo, marsikaj pa poslušalec lahko iz življenjske zgodbe razbere.

Pri raziskavi sem spoznavala torej tisto obnašanje, o katerem so sogovornice pripovedovale. Težje dostopno je bilo spoznati tudi tisto, kar so počele in tako ugotoviti razliko med dejanskim obnašanjem in tistim, kar govorijo, da počnejo. Vendar pa so včasih nasprotja v življenjski zgodbi opozorila na ta prepad, ki je postal bolj jasen, če smo sogovornici takrat postavili dodatno vprašanje.

Pri raziskovanju sem ugotovila, da je pripovedovanje življenjske zgodbe pomembno tudi za pripovedovalca, saj mu nudi možnost za nova spoznanja o lastnem življenju, za možnost reinterpretacije dogodkov, prevrednotenje in novo osveščenje. Sogovornice so v ponovljenih intervjujih pripovedovale, da so na nekatere probleme začele gledati z drugega zornega kota in se npr. zavedle dodatnih možnosti za njihovo reševanje.

Pri tem velja razmisliti o vlogi etnologa oz. antropologa na terenu, s katerim imajo ponavadi opraviti socialni delavci, psihologi ali psihiatri. Izogibala sem se vsakršnemu svetovanju, saj za to kot etnologinja nisem usposobljena in to niti ni bila moja naloga, zato pa sem bila toliko bolj prijetno presenečena, ko sem v ponovljenih pogovorih ugotovila, da je imelo pripovedovanje življenjske zgodbe neznani raziskovalki pozitiven učinek. Poleg tega, da so imele pripovedovalke svojih zgodb možnost nove stopnje samozavedanja, so povedale, da so se po pogovoru počutile sproščene in pogosto se jim je zdelo breme njihovih stisk lažje, čeprav je to »olajšanje« trajalo ponavadi le nekaj časa. Prav tako so mi nekatere dejale, da želijo pripovedovati svoje zgodbe tudi zaradi tega, da

bi lahko o njih brale druge ženske in bi bile tiste, ki se srečujejo s podobnimi težavami, opozorjene, da niso le one tiste, ki imajo tovrstne probleme in da obstajajo različne možnosti za njihovo reševanje.

Na ta način sem le prisluhnila stiskam in potrebam žensk. Za razliko od psihiatrov tudi nisem diagnosticirala in povedala, kako naj rešijo težave, temveč le poslušala, kaj ženske želijo in kako razumejo same sebe ter okolje. Ves čas me je zanimalo sociokulturno okolje, v katerem ženske živijo, saj lahko razumemo to, kar ljudje delajo, mislijo in čutijo le takrat, kadar jih poskušamo razumeti v kontekstu njihovega širšega okolja. Tudi izkušnje in izbire so namreč kulturno pogojene, prav tako kot čustva. Na ta način moje delo ni bilo zamenljivo z delom psihiatra, psihologa ali socialnega delavca, temveč je bilo komplementarno delu strokovnjakov z omenjenih področij.

Pred začetkom pogovorov sem bila precej skeptična, da bi mi bile ženske pripravljene pripovedovati razen o zunanjem obnašanju še veliko o svojem subjektivnem in emocionalnem svetu, o tem, kako doživljajo svoje travme in stiske. Zato sem bila toliko bolj presenečena, ker so bile pripravljene govoriti o svojih težavah takoj po mojem zagotovitvi, da bodo intervjuji ostali anonimni. K tej odprtosti je verjetno pripomoglo tudi dejstvo, da je večina sogovornic obiskovala t.i. skupino za samopomoč, ki sta jo v Centru za socialno delo Bežigrad ustanovili socialni delavki Golob Breda in Irena Majzelj leta 1991. Skupina žensk s socialnima delavkama se že drugo leto (nekateri so se jim pridružile šele letos) sestaja enkrat na 14 dni, ženske si pripovedujejo o svojih problemih in hkrati tvorijo podporno skupino. Iz pogovorov sem sklepala, da je vzdušje v skupini za samopomoč polno empatije in zaupanja, s tako pozitivno izkušnjo o razkrivanju lastnih stisk so bile ženske v pogovorih z mano sproščene in zaupljive. Zato lahko rečem, da sem imela z izbiro terena srečo, saj je bil na ta način dostopen za preučevanje tovrstne problematike. Zanimivo bi bilo ponoviti raziskavo na drugačnem terenu in primerjati dobljene rezultate.

Informatorke so bile stare od 28 do 55 let. Prevladovala so tiste s srednješolsko izobrazbo, ena je imela le osnovno šolo, ena poklicno, ena pa je imela visokošolsko izobrazbo.

Sogovornice sem najprej prosila, da mi povedo svoje življenjske zgodbe in jih nisem prekinjala z vprašanji. Posebno povedno se mi je zdelo tudi tisto, o čemer niso pripovedovale. Večina problemov, ki so jih ženske navajale, je bila osredotočena na probleme s partnerji. Zanimivo je bilo, da so največkrat pripovedovale o potrebah (razvezanega) moža in potrebah otrok kot pa o svojih lastnih. Tiste pa, ki so se zavedale, da imajo potrebe tudi kot ženske in ne le kot matere in žene, so prišle do tega vpogleda ponavadi v skupini za samopomoč in jim je šele takrat postalo jasno, da ni nič narobe, če kaj naredijo tudi zase. Za vsako od intervjuvanih žensk je bilo značilno, da je postavljala svoje potrebe za potrebami moža in otroka. Ta vpogled v obstoj lastnih potreb je bil predpogoj, da so ženske sploh začele razmišljati o različnih možnostih za rešitev svojih problemov. Besede ene izmed sogovornic so bile podobne besedam drugih. »Razdajala sem se za dom in družino, za sebe nisem nič živela. Mislila sem, da je v življenju treba predvsem potrpel in delat.«

Druga stična točka, o kateri so pripovedovale sogovornice, je bilo fizično in psihično nasilje njihovih mož, ki so mu bile izpostavljene. Večina jih je prišla iskat pomoč na center za socialno delo, ko jih je mož začel pretepati ali pa je psihično nasilje postalo nevzdržno. Štiridesetletna sogovornica mi je pripovedovala: »Nekaj časa je bil dober z mano, potem

me je spet žalil. Psihično nasilje je bilo najhujše. Ni imel odnosa do mene, niti do otrok. Ni nam dajal daril za praznike, domov je prihajal šele zvečer, jaz pa sem iz ljubelega miru popuščala. Nekaj časa sem vse v sebi držala, še mami nisem povedala. Ko pa se je začel znašati nad otroki, so mi popustili živci.«

Pogost vzrok, da so zapadle v krizo, je bila tudi odselitev odraslih otrok, saj se jim je s tem sesul še tisti svet, ki jim je nudil veselje. Večina žensk je prišla na zavod prepričana, da so same krive za slab zakon, imele so občutke manjvrednosti, saj je bila njihova vsakdanja skrb za družino (gospodinska dela in emocionalna podpora) sprejeta kot samoumevna, le malokrat opažena, kaj šele primerno ovrednotena. Skrb za može je bila večkrat vidna tudi po ločitvi, saj so velikokrat na vprašanje o lastnih problemih govorile o težavah, ki pestijo njihove može, kot npr.: »Pa pije, ko ima tako slab želodec in je že ves bolehen.« Psihično mučenje, ki so ga doživljale, je bilo najpogostejše izraženo v zbujanju občutkov krivde, da je ženska za vsak problem sama kriva in ni nič vredna. Skupna značilnost žensk z omenjenimi težavami je bil tudi trud, da bi odgovarjale kulturnemu idealu dobre matere, ki gara za svojo družino in vedno znova potrpi, zraven pa pozablja na svoje potrebe. Ženske so se počutile ujetе v ta kulturni model, saj so imele občutek, da jih okolje obsoja, če se prevladujočemu modelu ne podredijo. Če so govorile o ločitvi ali pa tudi le o tem, da bi odšle s prijateljico v hribe, so jim sorodniki pogosto govorili, da se čudno vedejo. In da se ne morejo ločiti, saj imajo vendar otroke. Pogosto so bile tudi matere tiste, ki so rade dale nasvet, da je treba v življenju pač potrpeti.

Ko sem jih vprašala, kaj bi v svojem zakonu lahko spremenile, pa niso, so dejale, da bi predvsem morale biti bolj odločne in zahtevati kaj tudi zase. Nekatere so dejale, da so predolgo odlašale z ločitvijo in bi morale že prej poiskati možnost, da naredijo kaj tudi zase. Prav tako so bile mnenja, da bi morala po rojstvu otrok oba s partnerjem ohraniti nekaj časa tudi za skupne sprehode, izlete in pogovore, ne pa vedno le z otroki. Dejale so, da bi morale biti samozavestnejše in se ne bi smele pustiti prepričati, da niso nič vredne.

Nekatere izmed njih so ob določenih krizah obiskale psihiatra. Značilno zanje je, da so bile vse podvržene medikalizaciji, ki je trajala tudi po več let, največ 14, s prekinitvami. Vendar pa medikalizacija sama ni rešila njihovih težav, uvid v različne možnosti za reševanje stisk jim je najpogostejše omogočila skupina za samopomoč, ki jim je nudila tudi emocionalno podporo. Ena izmed sogovornic mi je pripovedovala, da jo je hči, ki je splošna zdravnica, napotila k psihiatru, ko se je ločevala od moža alkoholika in jo je izguba zelo prizadela. Psihiater ji je dal več vrst zdravil, po katerih je postala zaspana in prvič v delovni dobi (sedaj je že upokojena šivilja) ni dosegla norme. Zato je imela probleme tudi v službi. Dejala je: »Prve tri mesece so mi tablete res pomagale. Ker pa sem jemala več vrst tablet, sem bila zaspana in sem zdravniku dejala, da tega, ča delam na normo, ne morem jemati. Ker nisem mogla narediti norme, so mi v službi nekateri nagajali. Na srečo sem imela šefico na svoji strani. Tudi hči se je strinjala, da opustim tablete.«

Ko sem ženske vprašala, kaj jim največ pomeni v življenju, jih je večina dejala, da so to otroci. Ti so jim predstavljali smisel življenja in tudi oporo. Želele so si, da bi nudile otrokom tisto, za kar so bile same prikrašane. Pogosto so bili otroci zanje stik z upanjem in srečno prihodnostjo, saj se je ženskam zdelo, da je njihov položaj nerešljiv in lepi dogodki že preteklost. Zaradi tega je bilo zanje stresno obdobje, ko so otroci odrasli in so se odselili.

Kot največjo oviro za rešitev pred nesrečnim zakonom so ženske navajale nizek ekonomski standard, saj niso imele sredstev za lastno stanovanje, da bi se lahko odselile. V primerih, ko sta zakonca skupaj zgradila hišo, je po razvezi prišlo do delitve hiše in

sedaj živijo z razvezanim partnerjem v ločenih gospodinjstvih, a pod isto streho, saj je zelo težko najti kupca le za polovico hiše. V takšnih situacijah pa se je težavam težje izogniti in se pred njimi zavarovati, saj pogosto prihaja do nesoglasij glede plačevanja računov, popravil, včasih pa tudi do namernih nagajanj. Ženske so pogrešale tudi ustanovo, v katero bi se lahko zatekle pred nasiljem moža.

Po mnenju socialnih delavk ženske najpogosteje pridejo na center za socialno delo zaradi težav s partnerjem. To je bil tudi glavni razlog za iskanje pomoči v skupini za samopomoč. Tisto, kar center lahko ženskam nudi, je pomoč pri osveščanju, pri sprejemanju odločitev, razmišljanju o lastnih potrebah, vzpodbujanju k aktivnemu reševanju problemov. Prav tako jih vzpodbujajo, da bi postavile meje za svoj delež v odnosu. Skupne lastnosti žensk, ki poiščejo pomoč na centru, pa so neaktivnost, premajhno razmišljanje o svojih potrebah, mislijo, da so nemočne in sprejmejo situacijo, ki je zanje neugodna.

Pripovedovanje življenjske zgodbe je torej dialektičen proces, proces medsebojnega vplivanja, saj ni le življenjska zgodba odvisna od življenja, temveč je tudi življenje odvisno od življenjske zgodbe, pa četudi izmišljene. Tako se konstrukt življenjske zgodbe širi v prihodnost in vpliva tudi na prihodnje resnično življenje (Bausinger 1988: 483).

Zanimivo bi bilo opraviti podobno raziskavo na vzorcu moških in primerjati rezultate ter ugotavljati podobnosti in razlike ter vzročno pogojenost sveta ženskih in moških stisk. Kajti šele z osveščenjem glavnih mehanizmov, ki vodijo v stisko, se lahko najdejo tudi možnosti za rešitev iz nje, hkrati pa tudi možnosti za izboljšanje medosebnih odnosov.

LITERATURA

- Degh L., (1988), *Beauty, Wealth and Power: Career Choices for Women in Folktales, Fairy tales and Modern Media*, v: *Life History as the Cultural Construction/Performance*, eds.: Tamas Hofer in Peter Niedermuller ..., str.14-47
- Bausinger H., (1988), *The Constructions of Life*, v: *Life History as the Cultural Construction/Performance*, eds.: Tamas Hofer in Peter Niedermuller, *Ethnographic Institute of the Has*, Budapest, str. 477-490
- Kremenšek S., (1987), *Razgledi in dileme 3*, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Zaviršek D., (1990), *Zgodovina psihiatrije in spolni stereotipi v današnji psihiatriji*, (Mag.delo), Ljubljana.

BESEDA O AVTORICI

Natalija Vrečer je mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo. Ukvarja se s problematiko begunstva ter z otroškimi študijami, posebno jo zanima psihološka antropologija in antropologija nadarjenih otrok.

ABOUT THE AUTHOR

Natalija Vrečer is a young researcher at the Department of Ethnology and Anthropology of the Faculty of Arts. She does the research on refugees, especially on children and is particularly interested in psychological anthropology and anthropology of gifted children.

SUMMARY

THE ETHNOLOGY OF WOMEN'S DAILY HARDSHIPS

The research on the ethnology of women's daily hardships was carried out at the Bežigrad Social Work Centre in Ljubljana from February to June 1992. The author was interested in those aspects that usually remain hidden to field ethnologists or anthropologists: the world of hardships women experience in their everyday life.

208 The authoress had in-depth interviews with twelve women in the above mentioned Centre. By applying the biographical method she gathered the stories of their lives. The biographical method reveals the individual and his relationship with culture. While telling the stories of their lives the women had a chance to reinterpret events, see them in a different light and gain new insight.

Common issues touched by all women were the problems they had with their partners, their low standard of living, the fact that they took onto themselves the entire responsibility for the relationship with their partners, and the feelings of guilt and non-activity deriving from this attitude.

It was not until they joined the self-help group (set up by social workers in 1991) that these women became aware that they themselves had needs too: not only as mothers and wives but also as women. To most of them their children meant everything and it was for the sake of their children that they were willing to suffer with no end in their marriage.

All women had been exposed to psychic, some to physical violence by their husbands. The insight in their own needs made it possible for them to do something for themselves.

RÉSUMÉ

L'ETHNOLOGIE DES APPRÉHENSIONS QUOTIDIENNES DES FEMMES

Cette recherche sur l'ethnologie des appréhensions quotidiennes des femmes a eu lieu de février à juin 1992 dans le Centre d'assistance sociale Bežigrad, à Ljubljana. L'auteur s'intéressait à ce qui reste, d'habitude, caché à un ethnologue ou à un anthropologue travaillant sur le terrain, mais qui est d'autant plus présent dans la vie quotidienne - l'univers des appréhensions que les femmes éprouvent dans leur vie quotidienne.

Dans le Centre mentionné, l'auteur a fait 12 interviews touchant l'essentiel. Elle se servait de la méthode biographique en rassemblant les histoires de la vie. Cette méthode nous permet de découvrir l'individu et son rapport à la culture. En racontant les histoires de leurs vies, les femmes interviewées ont eu la possibilité de réinterpréter des événements, la possibilité de revalorisation, ainsi que d'une nouvelle prise de conscience.

Les points communs entre ces conteuses d'histoires de leurs vies étaient: les problèmes avec leurs partenaires, un niveau de vie peu élevé, la prise sur soi de la responsabilité pour l'ensemble des rapports avec le partenaire, et par conséquence, le sentiment de culpabilité et de passivité.

Ce n'était que lors des séances de groupe "auto-aide" que certaines d'entre elles se sont rendues compte de leurs propres besoins: non seulement en tant que mères et épouses mais aussi en tant que femmes. Pour la majorité de ces femmes les enfants avaient la plus grande importance et à cause d'eux elles étaient prêtes à supporter patiemment pas mal de choses dans leur mariage.

Ces femmes étaient toutes exposées à la violence mentale et des fois aussi à la violence physique de la part de leurs maris et ce n'était que par la prise de conscience de leurs propres besoins qu'elles ont pu faire quelque chose pour elles-mêmes dans la vie.